

УДК 342.92

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ НОРМИ

FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE ADMINISTRATIVE RULE AND ITS IMPACT ON THE IMPLEMENTATION OF THE NORM

Болокан І.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету*

У статті аналізуються наукові підходи до структури норми права загалом та адміністративно-правової норми зокрема. Вказується на специфіку визначення змісту у доктринальних джерелах і специфіку побудови структурних елементів адміністративно-правової норми (гіпотези, диспозиції, санкції) у нормативних джерелах. Підкреслюється важливість третього елемента адміністративно-правової норми (пропонується під назвою «стимул») для безпосередньої її реалізації.

Ключові слова: адміністративно-правова норма, гіпотеза, диспозиція, санкція, стимул.

В статье анализируются научные подходы к структуре нормы права вообще и административно-правовой нормы в частности. Указывается на специфику определения содержания в доктринальных источниках и специфику построения структурных элементов административно-правовых норм (гипотезы, диспозиции, санкции) в нормативных источниках. Подчеркивается важность третьего элемента административно-правовой нормы (предлагается под названием «стимул») для непосредственной ее реализации.

Ключевые слова: административно-правовая норма, гипотеза, диспозиция, санкция, стимул.

The article analyzes the scientific approaches to the structure of the legal standard in general and the administrative rule in particular. It is pointed out on the specifics of the definition of content in doctrinal sources and specifics of the construction of structural elements of administrative rules (hypotheses, dispositions, sanctions) in regulatory sources. The importance of the third element of the administrative rule (it is proposed under the name "incentive") is emphasized for its immediate implementation.

Key words: administrative rule, hypothesis, disposition, sanction, incentive.

Постановка проблеми. Особливості реалізації кожної конкретної адміністративно-правової норми певним чином зумовлені особливостями її структури. Слід погодитись із висловленням чимало років тому поглядом, який не втратив своєї актуальності і в сучасних умовах, що ставлення до поняття і структури юридичної норми завжди відрізнялося своєю неоднозначністю, а динаміка зміни поглядів пов'язана зі станом розвитку суспільства і тими безпосередніми завданнями, які ставляться державою на певному етапі її розвитку [1, с. 9].

Стан опрацювання. До проблематики структури адміністративно-правових норм можна констатувати певний інтерес учених-юристів, що пояснюється важливістю цього питання, адже для того, щоб норма у складі законодавчого або іншого нормативно-правового акту «працювала», тобто досягала саме того позитивного результату, на який і розраховував законодавець (нормотворець) під час її створення, необхідно дещо змінити підхід до вже традиційних

(за висловом Л.В. Ковалю – стереотипних [2, с. 13]) теоретичних положень про її триелементну (як винятку – двоелементну) структуру.

Питанням структури норми права час від часу приділяється увага як ученими-фахівцями загальної теорії права, так і вченими-адміністративістами, зокрема й тими, на праці яких посилаємось у цій статті. Так, серед першої групи вчених слід відзначити праці С.С. Алексєєва, В.К. Бабаєва, М.Й. Байтіна, Л.М. Князькової, В.С. Ковальського, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, С.Л. Лисенкова, Я.С. Михайляк, В.Д. Перевалова, І.М. Рассолова, В.М. Субботіна, І.В. Табаріна, О.Д. Тихомирова, Ю.Г. Ткаченко, І.Я. Тодорова, О.В. Філонова, Л.М. Шестопалової та ін. Серед учених-адміністративістів питанням структури адміністративно-правової норми свої праці присвячували Н.В. Александрова, Ю.П. Битяк, Л.Р. Біла, В.І. Загуменник, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Т.О. Мацелик, В.В. Мусієнко, В.В. Проценко, О.Х. Юлдашев та ін.

Водночас зміна співвідношення заборонних та диспозитивних (уповноважуючих, дозвільних) норм, специфіка побудови адміністративно-правових норм неабияк позначається на втіленні положень вказаних норм у життя, що обґрунтовує актуальність дослідження, адже з цієї позиції аналіз структури адміністративно-правових норм майже не здійснювався.

Метою статті є дослідження різноманітних підходів до структури адміністративно-правової норми, аналіз змісту структурних складових норми, виявлення особливостей побудови і змісту цих структурних елементів та їхній вплив на реалізацію адміністративно-правової норми.

Виклад основного матеріалу. У значній кількості адміністративно-правових джерел констатується, що хоча кожна норма адміністративного права має свою структуру, однак вона, як і норми інших галузей права, складається із трьох елементів: гіпотези, диспозиції і санкції [3, с. 65; 4, с. 15; 5, с. 42; 6, с. 52; 7, с. 40]. Далі, як правило, вказується на необов'язковість санкції як елемента адміністративно-правової норми та здебільшого рекомендаційний (а не санкційний) характер більшості адміністративно-правових норм; на можливість заміни санкції у структурі адміністративно-правової норми заохоченням [7, с. 41]; рідкість застосування законодавцем класичної (триелементної) структури адміністративно-правової норми та, як правило, використання двоелементної (гіпотеза і диспозиція) констrukції [8, с. 36; 9, с. 14].

Відомо, що адміністративно-правова норма, як правило, не тотожна змісту статті або параграфу того чи іншого нормативно-правового акту. Існує особливий порядок закріплення адміністративно-правових норм, коли структурні елементи цих норм розміщені в різних статтях або в різних частинах нормативно-правового акту, або навіть випадки формулювання адміністративно-правових норм таким чином, що гіпотеза і диспозиція вміщуються в одному адміністративно-правовому акті, а санкція закріплена в зовсім іншому. Часто це пов'язане з тим, що такі санкції встановлені раніше прийнятими і вже діючими нормативними актами, тому про них не згадується у конкретній нормі [10, с. 28].

Для окреслення специфіки реалізації адміністративно-правових норм, що часто пов'язано із структурною побудовою цих галузевих норм, необхідним є здійснення короткого опису структурних елементів.

Гіпотеза як елемент норми розуміється лише у правовій сфері. Загалом же це поняття було запозичене з інших сфер людської діяльності і, відповідно до сфери, має дещо відмінні значення. Наприклад, філософським змістом поняття «гіпотеза» є певна форма знання і пізнання, в основі якої лежить припущення про існування чогось або про його якості, сутність та природу [11, с. 27].

У доктринальних джерелах із загальної теорії права гіпотезою традиційно визнають частину норми, в якій здійснюється опис якихось фактичних життєвих умов, що характеризуються певним часом, певним місцем, певними суб'єктами, конкретними

обставинами для реалізації правила, закріпленого у нормі (або «для виникнення у реальності певних відносин»). Такий висновок вбачається зі змісту праць, наприклад, Я.С. Михалюк (1980 р.), Ю.Г. Ткаченко (1983 р.), В.Д. Перевалова (2000 р.), І.М. Рассолова (2001 р.), В.К. Бабаєва (2006 р.) та інших учених-фахівців із загальної теорії права.

Загалом доктринальні дефініції поняття «гіпотеза» у загальній теорії права схожі, відмінності полягають у тому, що: 1) одні автори позначають її як «структурний елемент норми», інші – як «частину норми», що, по суті, теж саме. В окремих виданнях у дефініції формулюється навіть певна ієрархія (перший, другий, третій елемент; базовий, головний, центральний тощо) структурних елементів норми (наприклад, у працях В.М. Субботіна, О.В. Філонова, Л.М. Князькової, І.Я. Тодорова); 2) одні автори про гіпотезу говорять як про життєві, фактичні обставини (наприклад, у працях Я.С. Михалюк, Ю.Г. Ткаченко, В.Д. Перевалова, І.М. Рассолова, В.К. Бабаєва), інші ж зазначають, що гіпотеза вказує на ці обставини як на умови вступу норми у дію, а реалізується безпосередньо диспозиція (наприклад, у працях М.Й. Байтіна, С.Л. Лисенкова, А.М. Колодія, О.Д. Тихомирова, В.С. Ковальського, В.В. Копейчикова, Л.М. Шестопалової, П.М. Рабіновича та ін.).

Подібний стан речей спостерігаємо й у доктрині адміністративного права. Так, наприклад, у радянський період гіпотеза визначалась як вказівка на умови дії норми [12, с. 25; 13, с. 48], ті фактичні обставини, за наявності яких слід керуватись цією нормою, виконувати та застосовувати її. Обґрунтовувалось, що передбачені у гіпотезі обставини є юридичними фактами, які безпосередньо й породжують адміністративні правовідносини [10, с. 26–27]. Традиційним для галузі адміністративного права (так само, як і для будь-яких інших галузей права, які виокремлювались за радянських часів) був поділ гіпотез на абсолютно визначені (чітко називають факти, наявність яких дає підстави керуватись відповідною нормою) і відносно визначені (надають лише загальну характеристику фактів, які дозволяють керуватись відповідною нормою) [10, с. 26–27; 13, с. 48].

У сучасних доктринальних джерелах слід констатувати відсутність будь-яких кардинально нових підходів. Так, гіпотезу характеризують як ту частину норми, яка: 1) вказує на юридичні факти, за наявності яких норма починає діяти щодо суб'єктів адміністративних правовідносин [2, с. 14]; 2) вказує на фактичні умови, за наявності яких слід керуватись цією нормою [3, с. 66; 7, с. 40], її виконувати і застосовувати [8, с. 36; 9, с. 13; 14, с. 113] (або вказує на умови реалізації адміністративно-правової норми [6, с. 52]); 3) вказує на умови, після виникнення яких правило поведінки, закріплене у нормі, набуває чинності [15, с. 44]; 4) містить формулювання «може бути», «з метою», «у разі необхідності», «у разі неможливості», «за доцільністю», «у певних випадках», «допускається», «у випадках, прямо передбачених законом», «якщо є обов'язковим», «коли вичерпано» тощо [16, с. 149–150].

Таку ж стабільність у поглядах спостерігаємо і щодо поділу гіпотез (часто не повністю сформульованих у нормативно-правовому акті й у повному вигляді присутніх лише у теоретичних конструкціях правової норми) на абсолютно визначені та відносно визначені (формулювання із конструкціями «може бути», «у разі необхідності» тощо) [3, с. 66; 7, с. 40; 9, с. 13]; на невизначені, відносно визначені, абсолютно визначені [14, с. 113]; на прості і складні [4, с. 15] із переважанням простих [14, с. 114]; на абстрактні та казуїстичні [14, с. 114]. На можливість відсутності в адміністративно-правовій нормі гіпотези вказує Л.В. Коваль, зазначивши, що норми, які передбачають адміністративну відповідальність, часто у своїй структурі не містять гіпотези, що пояснюється їхнім відсильним характером [2, с. 14]. С.В. Ківалов, Л.Р. Біла зазначають, що відсутність гіпотези (досить часто) є особливістю адміністративно-правових норм у частині її структури [4, с. 15]. Н.В. Александрова відзначає відсутність у більшості адміністративно-правових норм, які визначають права та обов'язки, форми і методи органів державного управління, гіпотези [14, с. 113].

Не спостерігається будь-яких суттєвих відмінностей у підходах до визначення поняття «диспозиція». У джерелах із загальної теорії права її, як правило, визначають як частину норми, в якій безпосередньо формулюється правило поведінки, вказуються права та обов'язки суб'єктів, на яких норма розрахована, встановлюються можливі і належні варіанти їхньої поведінки (такий висновок вбачається, наприклад, зі змісту праць Ю.Г. Ткаченко, В.К. Бабаєва, В.Д. Первалова, М.Й. Байтіна). Інколи конкретизують про те, що це правило поведінки може бути викладено повністю або частково (наприклад, у працях Я.С. Михаліяк). Як і у випадку з гіпотезою, у доктринальних джерелах є визначення, які формулюють поняття «диспозиція» через «гіпотезу» (наприклад, у працях І.М. Рассолова, В.М. Субботіна, О.В. Філонова, Л.М. Князькової, І.Я. Тодорова). Питання про доцільність таких формулювань є дискусійним, адже, з одного боку, це дозволяє уникати повторів, але з іншого – робить сприйняття дефініції дещо ускладненим. І якщо у випадку диспозиції визначення через гіпотезу ще є сприйнятним, адже останню визначають як перший елемент і її визначення подається першим, то у випадку визначення гіпотези через диспозицію це не виправдовує себе, адже, не ознайомившись із другим елементом, складно зрозуміти, що означає перший. Зрозуміло, що ці конструкції є теоретичними, розраховані на фахівців у галузі права, натомість таке подання інформації у навчальних джерелах ускладнює процес розуміння змісту поняття тими особами, на яких ця інформація розрахована. Слід вказати, що і визначення санкції часто подають через вказівку на диспозицію. Крім того, є й такі варіанти визначень санкції, коли вона одночасно визначається і через гіпотезу, і через диспозицію (наприклад, у працях С.Л. Лисенкова, А.М. Колодія, О.Д. Тихомирова, В.С. Ковальського, В.В. Копейчикова, Л.М. Шестопалової та ін.). Отже, правильним

із погляду логіки побудови є повне визначення гіпотези без прив'язування до інших елементів, можливість визначення диспозиції через гіпотезу, адже визначення її уже надане, можливість визначення санкції як через гіпотезу, так і/або через диспозицію.

Повертаючись до характеристики диспозиції у джерелах із загальної теорії права, додамо, що інколи у дефініціях є певні конкретизації, які стосуються: 1) підкреслення характеру припису норми – владний (щодо здійснення чи нездійснення відповідних дій) (наприклад, у працях С.Л. Лисенкова, А.М. Колодія, О.Д. Тихомирова, В.С. Ковальського, В.В. Копейчикова, Л.М. Шестопалової); 2) описів варіанту поведінки суб'єктів: дозволена (можлива), обов'язкова, заборонена (неприпустима). Про цю структурну частину згадують як про «ядро», «центр» норми; головному, основну частину норми, її серцевину.

Подібний стан речей спостерігаємо й у доктрині адміністративного права. Так, щодо диспозиції як елемента адміністративно-правової норми у доктринальних підходах радянського періоду були майже відсутні будь-які значні суперечності у характеристиці її змісту. Зазвичай диспозицію адміністративно-правової норми визначали як вказівку на саме правило поведінки [10, с. 27; 12, с. 25; 13, с. 49]. Так само її позначали як центральний елемент структури відповідної галузевої норми або як головну її частину [10, с. 27]. І у сучасний період розвитку доктрини адміністративного права вчені-адміністративісти вважають диспозицію центральною [6, с. 52], головною [9, с. 14] частиною адміністративно-правової норми, що закріплює конкретне правило поведінки суб'єктів адміністративного права [8, с. 36; 15, с. 44], яке сформульовано у вигляді приписів, заборон, дозволів [3, с. 66; 7, с. 41; 14, с. 114; 16, с. 150]; визначає зміст прав, обов'язків та повноважень окремих суб'єктів [6, с. 52].

Про специфіку диспозиції згадується стосовно адміністративно-деліктних норм, у яких, як зазначають В.К. Колпаков, Т.О. Коломоець, її формулювання часто здійснюється у вигляді або певних вказівок, або опису діяння, яке й тягне накладення певного адміністративно-правового стягнення [3, с. 66], з караності діяння слідує висновок про його заборону [16, с. 151]. Характерною особливістю диспозиції адміністративно-правової норми вважають її імперативний характер, адже вона не може змінюватись за погодженням учасників правовідносин. Щодо специфіки формулювання адміністративно-правової норми у нормативно-правових актах, у доктринальних джерелах вказується на два варіанти її побудови: 1) у вигляді «відсилання» до інших нормативно-правових актів; 2) у дозвільний спосіб, який надає учасникам адміністративно-правових відносин можливість встановити свої правила поведінки [4, с. 15; 14, с. 114].

У доктринальних джерелах з адміністративного процесу як на особливість бланкетних диспозицій адміністративно-процесуальних норм вказується на їхню пов'язаність з іншими нормативними актами. Так, наприклад, О.В. Кузьменко [17, с. 60–61] заува-

жує про відсутність у більшості випадків посилань на конкретні норми та обмеження (у посиланні) або назвою відповідного нормативно-правового акту, або лише вказівкою на його тип, або вказівкою на суб'єкта видання такого акту, або узагальнюючою вказівкою на сферу дії нормативного акта. Неподібною є випадки посилання загалом на законодавство України. Вказане є недоліком вітчизняного адміністративного процесуального законодавства, адже ускладнює процес реалізації адміністративно-процесуальних норм, оскільки у таких випадках «тягар» пошуку необхідної норми, на яку було здійснене посилання, «лягає» на правозастосувачів (застосування є найпоширенішою формою реалізації адміністративно-процесуальних норм).

Найбільша кількість дискусій у доктринальних джерелах спостерігається щодо третього елемента норми права, яким тривалий час визнавалась лише санкція. Як уже зазначалось, загальновизнаною (класичною) завжди вважалась структура норми, яка поєднувала всі або окремі з трьох (у будь-якому поєднанні: гіпотеза+диспозиція+санкція, гіпотеза+диспозиція, гіпотеза+санкція, диспозиція+санкція) елементи норми. Згодом дискусії учених-юристів стали пов'язуватись із можливістю чи неможливістю вважати третім елементом (як альтернатива санкції в окремих різновидах норм) заохочення.

Щодо санкції як структурного елемента правової норми, як правило, у доктрині *загальної теорії права* цю частину норми визначають як елемент, у якому вказано *певні примусові заходи впливу*, застосування яких стає можливим у разі порушення відповідного правила поведінки; *заходи відповідальності* (такий висновок вбачається з аналізу змісту праць, наприклад, Ю.Г. Ткаченко, М.І. Рассолова, В.М. Субботіна, О.В. Філонова, Л.М. Князькової, І.Я. Тодорова). Або вказується, що у цій частині норми встановлено (несприятливі) *наслідки порушення або невиконання норми*, знаходить свій вираз реакція держави на протиправну поведінку (наприклад, у працях Я.С. Михалюк, В.К. Бабаєва, В.Д. Перевалова, М.Й. Байтіна, С.Л. Лисенкова, А.М. Колодія, О.Д. Тихомирова, В.С. Ковальського, В.В. Копейчикова, Л.М. Шестопалової).

Подібний стан речей спостерігаємо й у доктрині адміністративного права. Так, за радянських часів санкцію визначали як вид та обсяг адміністративно-правового або іншого впливу на порушників норми, що передбачає можливість настання як безпосередньо адміністративної, так і дисциплінарної і матеріальної відповідальності [10, с. 27–28; 12, с. 25], рідше – кримінальної [13, с. 49].

У сучасних адміністративно-правових джерелах вказується, що саме у цій частині норми закріплено *можливість впливу держави* у разі порушення тих чи інших правил, передбачених нормою, тобто йдеться про конкретний захід дисциплінарного або адміністративного примусу [3, с. 67]. Санкцію визначають як «частину норми, яка закріплює юридичні наслідки невиконання чи порушення правила» [6, с. 52]; як «частину норми, в якій вказуються заходи дер-

жавного або громадського впливу, що застосовуються до осіб, які порушили диспозицію» [9, с. 14]. Одностайні думки вчених-адміністративістів і щодо необов'язковості цього елемента адміністративно-правової норми (вважається, що більшість цих галузевих норм має рекомендаційний характер). Наприклад, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков обґрунтовують, що норми, якими регулюється управлінська діяльність, розраховані на регламентацію відповідальності дисциплінарними засобами [16, с. 152]. О.В. Кузьменко вказує, що лише незначна кількість адміністративно-процесуальних норм мають «власну» санкцію, адже у цьому немає потреби – їх реалізація гарантована загальноприйнятими заходами примусу [17, с. 61], серед яких і скасування акту правозастосування як результату реалізації у відповідній формі, і санкції інших складових галузі, зокрема адміністративно-деліктних норм. На думку О.В. Кузьменко, окрему санкцію норма адміністративно-процесуального права встановлює лише у разі бажання нормотворця підкреслити важливість закріпленого у нормі правила поведінки для належного розгляду адміністративної справи. При цьому санкція виконує лише функцію забезпечення нормального перебігу адміністративного процесу, а отже, відсутня мета притягнення порушника процесуальних норм до відповідальності [17, с. 61].

Окремі вчені-адміністративісти (наприклад, Т.О. Мацелик, В.Р. Біла) розрізняють такі різновиди санкцій як елемента норми права, як позитивні (заохочення за виконану роботу, скорочення строку відбування певних різновидів відповідальності) та негативні (застосування заходів примусу) [18, с. 374]. Вказана позиція є дискусійною, оскільки термін «санкція» уже давно набув у свідомості більшості громадян певного негативного відтінку. Навіть попри той факт, що значення цього терміна не є суто негативним (схвалення, дозвіл; затвердження відповідним державним органом якогось акту, що надає йому сили закону; складова частина статті закону, в якій визначено заходи державного впливу у разі невиконання цього закону [19, с. 610]), враховуючи, що чимало років його значення сприймалось як певне покарання, навряд чи доцільною є спроба «виправити» негативний відтінок застосуванням слова «позитивні» (санкції). Підтвердження цьому знаходимо як в окремих доктринальних джерелах із загальної теорії права (наприклад, І.В. Табарін визначає санкцію як елемент норми, в якому передбачені заходи примусу або інші *несприятливі наслідки* для зобов'язаного суб'єкта у разі невиконання ним свого обов'язку [20, с. 206–207]), так і в доктринальних адміністративно-правових джерелах (наприклад, О.В. Кузьменко зазначає, що санкція адміністративно-процесуальної норми вказує на несприятливі наслідки, що настають у разі порушення її диспозиції) [17, с. 60–61].

Вбачається доцільним обрання іншого, більш нейтрального у сприйнятті слова для позначення третьої складової норми права загалом, і адміністративно-правової норми зокрема. Такою назвою може

бути «стимул», адже це відповідатиме сутності елемента, завданням якого є сприяння (будь-якими способами) реалізації норми, втіленню її у життя. Значення слова «стимул» у словниках слів іншомовного походження подається як «причина, що спонукає до дії», «зацікавленість у здійсненні чогось», «подразник, який викликає реакцію» [19, с. 645]. У доктринальних адміністративно-правових джерелах щодо співвідношення понять «заохочення», «стимул», «пільга», «примус», «переконання», «покарання» наголошується, що поняття «стимул» є родовим і інтегративним, а стимулювання характеризується використанням різних чинників: заохочувальних, примусових, матеріальних, моральних, колективних, індивідуальних та інших [21, с. 9]. Отже, вказана назва є цілком логічною як характеристика змісту третього елемента адміністративно-правової (як і норми права загалом) норми.

Положення щодо особливостей структури адміністративно-правових норм можна звести до таких: 1) можливість не чіткого вираження гіпотези норми (її формулювання у вигляді юридичних фактів); 2) відсутність у багатьох адміністративно-правових нормах у їхній структурі санкцій, які розміщені не у цій конкретній нормі, а в іншому нормативно-правовому акті; 3) розмаїття адміністративно-правових санкцій (адміністративні, дисциплінарні, адміністративно-матеріальні, адміністративно-процесуальні); 4) поділ санкцій на абсолютно визначені (більшість дисциплінарних санкцій), відносно визначені (заходи адміністративного стягнення) та альтернативні (виокремлюються щодо адміністративно-процесуальних норм).

Особливостями побудови адміністративно-правових норм, крім вказаного, є й те, що вони завжди мають у своїй структурі диспозицію (вона є центром, ядром норми) та не завжди мають у своєму складі

гіпотезу (як вказівку на певні умови дії норми) і стимул (яким можуть бути засоби забезпечення необхідної поведінки (конкретні заходи впливу), санкції, заохочення, гарантії тощо).

Висновки. Таким чином, пропонуємо таку дефініцію: стимул як третій елемент адміністративно-правової норми – це структурний елемент адміністративно-правової норми, в якому держава закріплює позитивні (заохочення, гарантії) або негативні (санкції, конкретні види впливу та примусу) наслідки реалізації або нереалізації її приписів та рекомендацій. Доцільним вважаємо визнання триелементної структури адміністративно-правової норми, але не у класичному її розумінні як поєднання гіпотези, диспозиції та санкції, а як диспозиції, яка залежно від різновиду адміністративно-правової норми може поєднуватись (у різному співвідношенні) з гіпотезою і стимулом (варіанти поєднання: гіпотеза+диспозиція+стимул, гіпотеза+диспозиція, диспозиція+стимул). При цьому слід відзначити тенденцію до збільшення норм саме із двоелементною структурою, що пов'язане із зростанням кількості серед адміністративно-правових норм тих із них, що регулюють публічні (адміністративні) послуги та адміністративні зобов'язання. До того ж помітним є збільшення не «санкційної» складової у структурі адміністративно-правової норми, а заохочувальної. Частково це пов'язано з розвитком «службового права», де таких норм чимало, частково – з розгалуженням «сервісної» складової предмета адміністративного права, де саме заохочення сприяють розвитку цієї порівняно нової сфери регулювання адміністративного права. Недоліком закріплення структурних елементів адміністративно-правових норм є випадки неконкретних від сильних диспозицій, що ускладнює процес реалізації таких норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Исполнение законов : материалы круглого стола (окончание) // Советское государство и право. – 1991. – № 7. – С. 3–27.
2. Коваль Л.В. Адміністративне право України : [курс лекцій для студ. юрид. вузів та фак-тів] / Л.В. Коваль. – К. : Вен-турі, 1998. – 208 с.
3. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підруч.]. – 2-ге вид., допов. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 752 с.
4. Ківалов С.В. Адміністративне право України : [навч.-метод. посіб.] / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла. – 2-ге вид., перероб і доп. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. – 312 с.
5. Адміністративне право України : [підруч.] / Ю.П. Битяк, В.Т. Гаращук, О.В. Дяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
6. Загуменник В.І. Адміністративне право України. Основні категорії та поняття : [навч. посіб.] / [В.І. Загуменник, В.В. Мусієнко, В.В. Проценко] ; під заг. ред. О.Х. Юлдашева. – Бендери – К. : Поліграфіст, 2010. – 512 с.
7. Курс адміністративного права України : [підруч.] / [В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух та ін.] ; за ред. В.В. Коваленка. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.
8. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч.] / Т.О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
9. Основи адміністративного права : [навч. посіб.] / [С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін]. – Запоріжжя, 2011. – 198 с.
10. Административное право / [М.И. Еропкин, Т.И. Козырева, М.И. Козырь, Б.М. Лазарев и др.] ; под ред. А.Е. Лулева. – М. : Юрид. лит-ра, 1970. – 600 с.
11. Петрушенко В.Л. Філософія: короткий навчальний словник (терміни і поняття) / В.Л. Петрушенко. – Львів : Магнолія-2006, 2009. – 148 с.
12. Еропкин М.И. Советское административное право : [учеб.] / М.И. Еропкин, А.П. Ключниченко. – М. : Юрид. лит-ра, 1979. – 312 с.
13. Якуба О.М. Советское административное право. Общая часть. – К. : Вища школа, 1975. – 232 с.
14. Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч.] : у 2-х т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Юрид. думка, 2004. – 584 с.
15. Словник базової термінології з адміністративного права : [навч. посіб.] / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2010. – 240 с.

16. Коломоєць Т.О. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України» : [навч. лекція] / Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков. – К. : Ін Юре, 2014. – 240 с.
17. Кузьменко О.В. Курс адміністративного процесу : [навч. посіб.] / О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 208 с.
18. Адміністративне право України : [словник термінів] / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова ; Держ. вищ. навч. закл «Запоріз. нац. ун-т». – К. : Ін Юре, 2014. – 520 с.
19. Сучасний словник іншомовних слів: походження слів, розгорнуті пояснення, слова синоніми / укл. Л.І. Нечволод. – Харків : Торсінг Плюс, 2011. – 768 с.
20. Табарин И.В. Современная теория права : [монография]. – М. : Издание автора, 2008. – 624 с.
21. Заохочення у службовому праві : [навч. посіб.] / Н.О. Армаш, Ю.А. Берлач, І.В. Болокан [та ін.] ; за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. – К. : Ін Юре, 2017. – 360 с.